

ПОЛЬОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ПАЛЕОЛІТУ ЧИСТОПАДІВ (ПОДІЛЬСЬКА ВИСОЧИНА): СЕРЕДНІЙ ЧИ ВЕРХНІЙ ПАЛЕОЛІТ

Андрій БОГУЦЬКИЙ¹ , Олена ТОМЕНЮК^{1,2} ,
Руслан КОРОПЕЦЬКИЙ² , Василь ІЛЬЧИШИН³

¹ Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. П. Дорошенка, 41, 79007, м. Львів, Україна,
e-mail: andriy.bogucki@lnu.edu.ua, olena.tomeniuk@lnu.edu.ua

² Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,
вул. Винниченка, 24, 79008, м. Львів, Україна, e-mail: ruskor@ukr.net

³ Комунальна організація «Залозецький краєзнавчий музей»,
вул. Шевченка, 51, 47234, смт Залізці, Україна, e-mail: w_ilchysyn@ukr.net

Тернопільське плато – це великий геоморфологічний район, що займає значну частину Подільської височини. Питання заселення цього географічного регіону палеолітичною людиною тривалий час залишалося мало дослідженим. Особливості рельєфу і геологічної будови території вказували на перспективність палеолітичних знахідок у цій частині Подільської височини. Однак ще донедавна інформації щодо найдавнішого заселення цього регіону не було. Першою знахідкою, з якої бере початок наукове дослідження пам'яток періоду палеоліту на території центральної частини Тернопільського плато Подільської височини, стала велика масивна пластина, виявлена у 1880-х рр. в околицях с. Чистопади Тернопільського (колишнього Зборівського) р-ну Тернопільської обл. Контекст, у якому вона була знайдена, невідомий, що не дало змогу ширше характеризувати історію заселення цього регіону.

У 2020 р. поблизу с. Чистопади в недіючому глинистому кар'єрі на правому березі р. Серет археолог Василь Ільчишин виявив палеолітичну пластину, що є доволі рідкісним для цієї частини Тернопільського плато. У цій статті схарактеризовано розріз четвертинних відкладів, у якому знайдено цю пластину, висловлено думку про її геологічний вік, а також підкреслено певну невідповідність між геологічними (стратиграфічними) й археологічними датуваннями. Нема, на жаль, і єдиної думки щодо знахідки біля Чистопадів у 80-х роках XIX ст. масивної ретушованої пластини (або відщепи видовжених пропорцій) овальної форми, який різні дослідники датують від раннього до пізнього палеоліту. Отже, загадка Чистопадів досі не розв'язана. Ми вбачаємо, що вирішення цієї проблеми можливе шляхом проведення археологічних розкопок значного об'єму і пошуку, зокрема, повноцінної палеолітичної пам'ятки.

Ключові слова: палеоліт, пластина, лесово-ґрунтова серія, дубнівський викопний ґрунт, соліфлюкція, Подільська височина.

Район досліджень знаходиться у центральній частині Тернопільського плато Подільської височини [Цись, 1962]. Із заходу Тернопільське плато обмежене Опіллям, зі сходу – Товтровим пасмом, з півночі – Гологоро-Кременецьким низькогірним краєм Поділля, з півдня – Придністерською структурно-пластовою глибоко розчленованою рівниною [Свинко, 1979]. Ця територія порівняно з оточуючими займає нижче гіпсометричне положення. Абсолютні відмітки рельєфу на півночі Тернопільського плато досягають 380–400 м, на півдні – 300–350 м.

У південній та центральній частинах району подекуди межиріччя ідеально плоскі, місцями перезволожені.

Річки Стрипа та Серет розчленовують плато майже в меридіональному напрямі і лише у верхів'ях вони течуть із північного заходу на південний схід, тобто відповідно до первинного нахилу території Поділля. Долини річок, що розчленовують плато, неглибокі, мають широкі (до 0,5 км і більше) плоскодонні заплави з великою кількістю ставків (наприклад, Тернопільський, Залозецький, Горішньоівачівський та ін.) (рис. 1). Для річкових долин у цій частині не властивий розвиток терас [Богуцький, Томенюк, 2015].

Для Тернопільського плато характерні балки з пологими схилами. Рельєф плато ускладнюють окремі горби сарматських товтрових вапнякових утворень, які часто мають скелясті вершини. Їх нерідко розробляють кар'єрним способом.

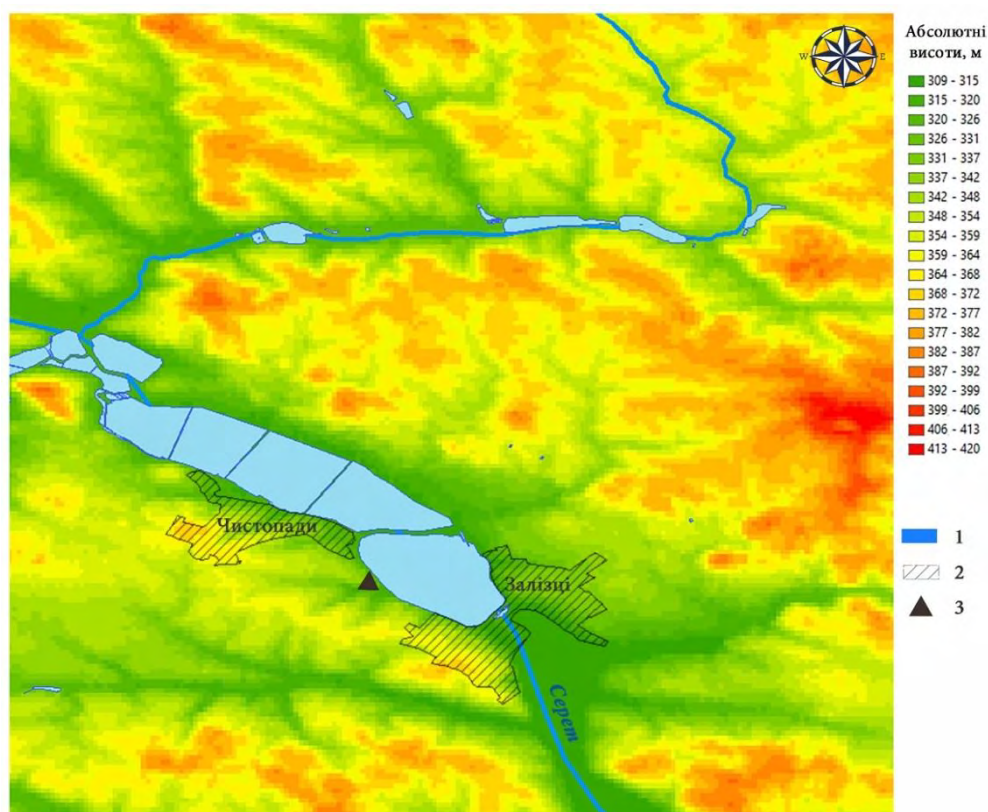

Рис. 1. Цифрова модель рельєфу околиць палеолітичної пам'ятки Чистопаді: 1 – водойми, 2 – населені пункти, 3 – палеолітична пам'ятка Чистопаді (за даними SRTM)

Fig. 1. Digital model of the relief of vicinity of the Palaeolithic site of Chystopady:

1 – water bodies, 2 – localities, 3 – Palaeolithic site of Chystopady (according to SRTM data)

Питання заселення лівобережжя басейну Дністра в первісну добу до кінця 1970-х років залишалося порівняно мало вивченим. До створення Тернопільської палеолітичної експедиції (керівник О. Ситник) на цій території переважно проводили поверхневі розвідкові обстеження палеолітичних місцезнаходжень. Також були відомі знахідки поодиноких артефактів ранньої кам'яної доби [Ситник, 2000, с. 21–23]. Власне, першою такою знахідкою, з якої бере початок наукове дослідження пам'яток періоду палеоліту на території центральної частини Тернопільського плато Подільської височини, стала велика масивна пластина, виявлена у 1880-х роках в околицях с. Чистопаді Тернопільського (колишнього Зборівського) р-ну Тернопільської обл. (рис. 2). Артефакт знайдено на правому березі р. Серет у кар'єрі, в піщаних відкладах на

глибині 4 м від рівня денної поверхні [Археологічні пам'ятки..., 1981, с. 80]. Контекст, у якому зроблена знахідка, невідомий. Інформація про інші артефакти, виявлені на місцезнаходженні «пластини з Чистопадів», також відсутня.

З 80-х років XIX ст. артефакт зберігався в музеї Дідушицьких у Львові [Борисковский, 1953, с. 67], а згодом потрапив до експозиції Археологічного музею Львівського національного університету імені Івана Франка, де знаходиться донині [Археологічні пам'ятки..., 1981, с. 80; Ситник, 2000, с. 21].

Цей виріб являє собою масивну ретушовану пластину (або відщеп видовжених пропорцій) овальної форми (див. рис. 2). Його розмір 14,8×8,2 см. О. Ситник відзначав, що зовнішній вигляд знахідки, а саме інтенсивна жовто-біла патина, пошкодження у вигляді люстражу та надщерблень можуть свідчити про її алювіальне походження [Ситник, 2000, с. 21].

Рис. 2. Палеолітична пластина, знайдена у Чистопадах у 1880-х роках (з експозиції Археологічного музею Львівського національного університету імені Івана Франка, фото Я. Погоральського)

Fig. 2. Palaeolithic blade, discovered in Chystopady in the 1880s (from the exposition of the Archaeological Museum of Ivan Franko National University of Lviv, photo by Ya. Pohoralskyi)

Що стосується датування «пластини з Чистопадів», то воно досить сильно варіюється у роботах різних дослідників. Першу спробу визначити вік цієї знахідки зробив на початку XX ст. А. де Мортільє. Взявши до уваги архаїчний вигляд артефакту, вчений відніс його до раннього палеоліту (ашельського часу) [Mortillet, 1909]. Відзначимо, що обставини, за яких знахідка опинилась у французького дослідника, достеменно невідомі. Припускають, що вчений міг ознайомитися з рисунком артефакту завдяки посередництву Ф. Вовка [Колос, 2014, с. 330].

С. Круковський, полемізуючи з А. де Мортільє, відніс цю знахідку до періоду пізнього палеоліту, вказуючи на подібність цього виробу з пластинами зі стоянки Костенки I [Krukowski, 1939]. П. Борисковський датував її добою раннього палеоліту, проте відзначав, що через недостатньо чіткі умови залягання артефакту, а також відсутність інших матеріалів на цьому місцезнаходженні будь-які висновки щодо віку знахідки є умовними, а «...подібні пластини можуть траплятися у різних комплексах та у різні епохи» [Борисковский, 1953, с. 67]. Н. Берегова датувала пластину періодом середнього палеоліту [Береговая, 1960, с. 21]. Я. Пастернак, спираючись на датування, запропоноване А. де Мортільє, інтерпретував знахідку як одне із свідчень міграції давнього населення з території Придністер'я через Західне Поділля у регіон Південної Волині [Пастернак, 1961, с. 47]. О. Черниш розглядав «пластину з

Чистопадів» як пізньопалеолітичний виріб [Черниш, 1973, с. 60]. О. Ситник визначає артефакт як «великий масивний відщеп левалуа «пізньоашельського типу» з підгострюючою крайовою ретушшю» і датує його епохою середнього палеоліту [Ситник, 2000, с. 21].

З часу виявлення «пластини з Чистопадів» минуло понад століття, але попри ведення пошукових робіт у регіоні Подільської височини інших знахідок, що доповнили би збірку цієї пам'ятки поки не було виявлено. Зокрема, у 1981 р. О. Ситник обстежив означене місце-знаходження та не зафіксував жодних археологічних матеріалів [Ситник, 2000, с. 21].

Дослідження 2020–2021 років. Однак у 2020 р. під час розвідкових досліджень, котрі проводила археологічна експедиція ДП «Науково-дослідний центр «Охоронна археологічна служба України» (керівник – В. Ільчишин) в околицях с. Чистопади (за 1 км на південний схід від населеного пункту) виявлено пам'ятку доби палеоліту. Розташування цього місце-знаходження не співпадає із місцем виявлення «пластини з Чистопадів», про яку йшла мова вище, тому дослідники визначають її як нову пам'ятку – Чистопади II.

Пам'ятку локалізовано на мисоподібному виступі, що на правому березі р. Серет, у межах недіючого кар'єру, в 1 км південно-східніше с. Чистопади (див. рис. 1). У його стінці зафіксовано єдину знахідку – крем'яну ретушовану пластину (рис. 3, 4), що залягала *in situ* (?¹), – і попередньо датовано добою середнього палеоліту [Ільчишин, Ковбаса, 2021, с. 5].

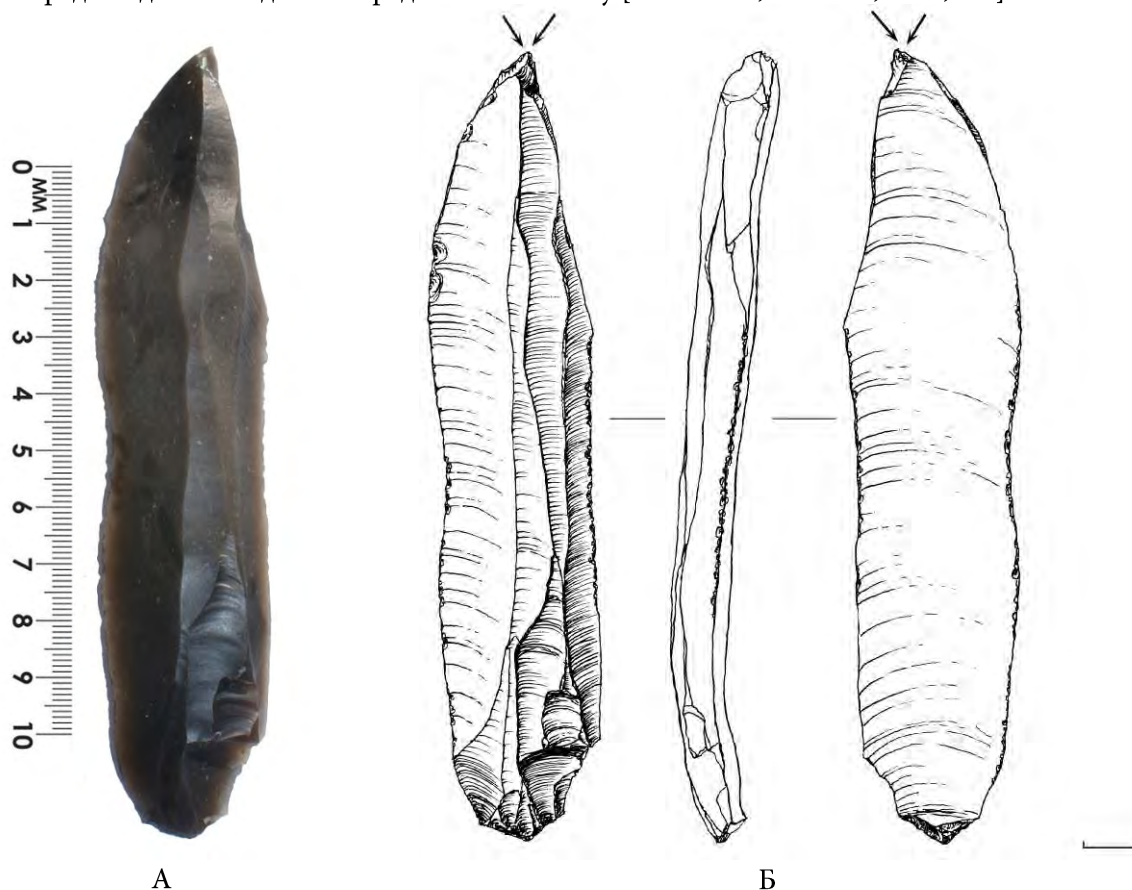

Рис. 3. Палеолітична пластина з Чистопадів, виявлена у 2020 р.: А – фото; Б – зарисовка Я. Яковишиної

Fig. 3. Palaeolithic blade from Chystopady, discovered in 2020: A – photo; Б – sketch by Y. Yakovyshyna

¹ Пластину виявлено у відкладах делювіально-соліфлюкційної пачки. Вона могла бути туди принесена людиною або потрапити в цей шар відкладів природнім шляхом під час розвитку соліфлюкційних процесів [Богуцький та ін., 2012; Bogucki et al., 2020]. Отже, її інситуність можна поставити під сумнів.

Рис. 4. Розташування у розрізі Чистопади палеолітичної пластини, виявленої у 2020 р. (А – загальний вигляд; Б – у збільшеному масштабі)

Fig. 4. Localization of the Palaeolithic blade, discovered in 2020 in the section of Chystopady (A – general view; Б – scaled-up version)

Наведемо опис розрізу Чистопади, у якому в 2020 р. виявлена пластина. Він проведений згідно з авторською стратиграфічною схемою [Богуцький та ін., 2021].

Антропогенні відклади, у верхній частині перетворені ґрунотвірними процесами. Вони супіщані, безкарбонатні, дуже неоднорідні, з різким нижнім контактом, що підкреслений кольором і однорідністю породи. Колір антропогенних ґрунтів коричневий (7,5YR7/6).	Глибина, м 0–0,7
Леси палеві (7,5YR8/3), на всю потужність карбонатні, досить однорідні, у верхній частині з сучасними червоточинами до 1,5 см і кротовинами (7–8 см діаметром), заповнені матеріалом гумусового горизонту сучасного ґрунту. Є псевдоміцелій, поодинокі дутики (до 3 см у поперечнику).	0,7–2,5
У нижній частині леси опіщанені, на глибині 2,5 м різко зростає щільність порід, з'являється чітка шаруватість у напрямку давнього схилу. Делювіально-соліфлюкційна пачка, яка складається головню з трьох компонентів. У верхній частині переважає лесовий компонент. Леси карбонатні, щільні, підвищеної вологості. Максимальна потужність лесів – 20–25 см. Колір лесового компоненту темно-палевий (7,5YR8/4).	2,5–3,1
У середній частині переважає матеріал горизонту дубнівського викопного ґрунту. Це жовтуватого-сірого (10YR7/4) суглинки, також карбонатні, з великою кількістю крапкових чорних залізисто-манганових новоутворень. Максимальна потужність цих прошарків не перебільшує 10–15 см.	
Третій компонент – залишки гумусового (А) горизонту горохівського викопного ґрунтового комплексу. Це темно-коричневі (10YR5/4) супіски змінної (максимально до 15 см) потужності.	
Нижче розкрито 0,2 м світло-жовтих (10YR8/3) пісків, здебільшого дрібнозернистих (пилюватих), шаруватих, карбонатних.	3,1–3,3
Далі наводимо опис розрізу ділянки, де В. Ільчишин виявив палеолітичну пластину. Це у 4–5 м на схід від описаної вище стінки.	
На жаль, верхніх 0,7 м практично на всю потужність антропогенно перевідкладені. Менше порушені нижніх 0,3 м лесів, описаних у попередній зачистці. За 0 приймаємо поверхню дубнівського ґрунту, що залягає нижче. Він тут прекрасно розвинений.	
Дубнівський викопний ґрунт (рис. 5) суглинистий, голубувато-сірий (7,5YR7/1), карбонатний, бурхливо закипає з HCl.	0–0,7 (±0,03–0,05 м із-за нерівних верхнього і нижнього контактів)
Характерною ознакою шару є велика кількість складно плікативно деформованих смуг бурого озалізнання та новоутворень типу кілець Лізеганга різної форми і розміру, з максимальними діаметрами до 15 см. Є також субвертикальні тріщини, інкрустовані білими карбонатами, іноді в них містяться невеликі дутики.	
Нижній контакт дубнівського ґрунту хвилястий, дуже чіткий, підкреслений численними смугами бурого озалізнання, з'явою чіткої шаруватості, включаючи тонкі (до 1 см) прошарки пісків.	
Абсолютний вік дубнівського викопного ґрунту в розрізі Бояничі за даними TL-датувань оцінено в 48,6±6,3 тис. р. (лабораторія університету Марії Кюрі-Склодовської у Любліні); у розрізі Коршів за даними TL-датувань – 41,8±6,1, 42,1±6,5 (лабораторія Гданського університету), 46,8±5,4, 44,1±5,3 (лабораторія університету Марії Кюрі-Склодовської у	

Люблін), за даними OSL-датувань – $31,1 \pm 1,2$ (лабораторія Сілезького університету в Глівіцах); у розрізі Волочиськ за даними TL-датувань – $24,3 \pm 3,8$, $42,8 \pm 6,3$ (лабораторія Гданського університету), за даними OSL-датувань – $19,0 \pm 2,1$, $41,3 \pm 2,1$ (лабораторія університету Марії Кюрі-Скłodовської у Люблін), $23,0 \pm 1,5$, $24,0 \pm 1,6$ тис. р. (лабораторія Сілезького університету в Глівіцах) [Kusiak et al., 2012; Fedorowicz et al., 2013, 2018].

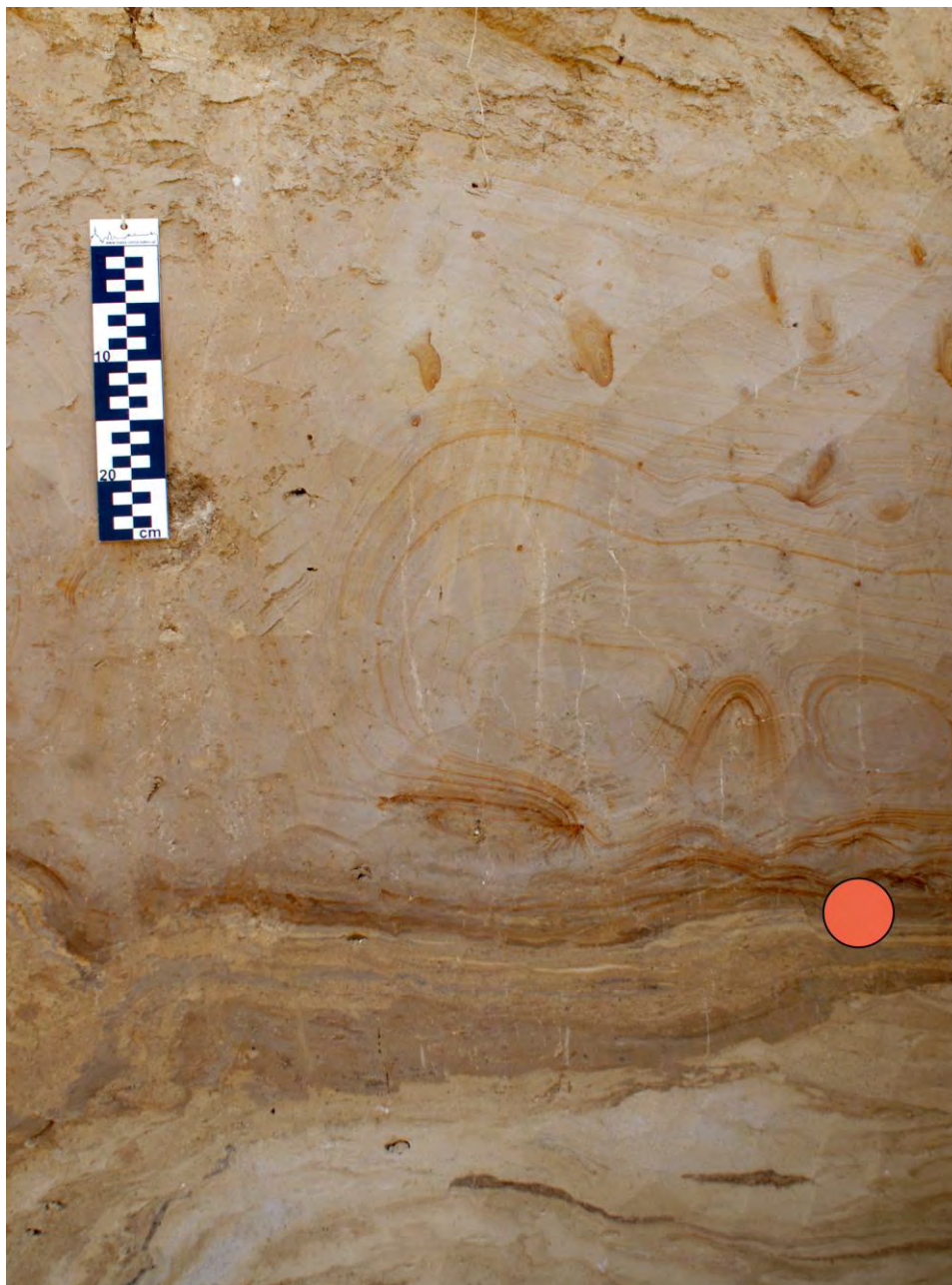

Рис. 5. Дубнівський викопний ґрунт у розрізі Чистоподи, зачистка 2021 р. (червоним колом позначено місце виявлення артефакту в 2020 р.)

Fig. 5. Dubno fossil soil in the section of Chystopady, 2021 (red circle marked the place of discovery of the artifact in 2020)

У шаруватій делювіально-соліфлюкційній пачці, що залягає безпосередньо під дубнівським ґрунтом, був виявлений **палеолітичний артефакт** (див. рис. 3, 4). Потужність цієї пачки у місці опису розрізу – 10–12 см. Вона має різкий нижній контакт і різку зміну літологічного складу порід. 0,7–0,8

Отже, за геологічними даними вік пластини можна оцінити як додубнівський. В археологічному відношенні він може відповідати добі переходу від середнього до верхнього палеоліту або бути навіть старшим, тобто середньопалеолітичним.

Нижче залягає 1,1 м пісків, що містять окремі лінзи (до 3 см) гумусованих темно-коричневих (7,5YR4/2) суглинків горохівського педоседименту. Піски головно сірі, різних (7,5YR8/2, 7,5YR7/1) відтінків. 0,8–1,9

Перейдемо до безпосередньої характеристики виявленого у 2020 р. артефакту. Сировиною для означеного виробу послужив високоякісний волинський кремій чорного кольору. Стан збереження артефакту дуже добрий. На його поверхні повністю відсутня патина та будь-які ознаки механічних пошкоджень, що відрізняє цю знахідку від знахідки кінця XIX ст. та вказує на суттєву різницю умов збереження. Розміри виробу такі: довжина складає 14 см, ширина – 2,9 см, товщина – 1,2 см. Типологічно його можна класифікувати як знаряддя (очевидно, серединний різець), що виготовлене на великій, масивній пластині середньої ширини та видовжених пропорцій, з паралельними краями, поздовжньо-паралельним ограненням спинки; багатогранною, дрібнофасетованою ударною площадкою. Ретуш двобічна, двостороння, дрібна, крайова. На термінальному кінці пластини оформлено робочий край різця.

Як і у випадку із першою «пластиною з Чистопадів», відсутність на пам'ятці інших артефактів не дозволяє з впевненістю говорити про датування знахідки. Типологічно подібні знаряддя трапляються як у верхньопалеолітичних збірках з архаїчними рисами у техніці обробки кременю, так і в колекціях пластинчастих індустрій доби середнього палеоліту. Судячи з техніки виготовлення цієї пластини, а також особливостей вторинної обробки, її можна віднести до періоду раннього верхнього палеоліту (раннього гравету?) – доби переходу від середнього до верхнього палеоліту. Однак цей висновок є попереднім.

Отже, є певна невідповідність у трактуванні віку за допомогою стратиграфічного та археологічного методів. Для більш обґрунтованої культурно-хронологічної інтерпретації цієї перспективної пам'ятки необхідно продовжити комплексні дослідження, накопичуючи новий фактичний матеріал та здійснюючи кореляцію даних археології з результатами природничих студій. Відтак, загадка Чистопадів досі не розв'язана. Ми вбачаємо, що розв'язання цієї проблеми можливе шляхом проведення археологічних розкопок значного об'єму і пошуку, зокрема, повноцінної палеолітичної пам'ятки.

Авторський внесок. АБ, ОТ – природнича складова досліджень, зокрема обґрунтування віку пам'ятки за геологічними даними, участь у польових дослідженнях, написання і редагування тексту, підготовка ілюстрацій; РК – археологічна складова досліджень, у т.ч. обґрунтування віку пам'ятки за археологічними даними, написання і редагування тексту, підготовка ілюстрацій; ВІ – відкриття пам'ятки, участь у польових дослідженнях.

Декларація щодо конфлікту інтересів. Автори заявляють, що в них немає існуючого конфлікту наукових і фінансових інтересів чи особистих вигод, отриманих від третіх осіб, які могли б вплинути на дослідження, результати яких наведено в цій статті.

Подяки. Автори статті висловлюють подяку Яні Яковишиній за графічну замальовку виявленого у 2020 р. артефакту, Ярославу Погоральському – за надане фото пластини з Чистопадів, знайденої у кінці XIX ст., Вадиму Степанчуку – за наукові консультації щодо віку артефакту з Чистопадів, виявленого у 2020 р. Дослідження частково профінансоване

Національним фондом досліджень України і є частиною проекту «Розвиток палеокріогенних процесів у плейстоценовій лесово-грунтовій серії України: інженерно-геологічний, ґрунтовий, кліматичний, природоохоронний аспекти» (реєстраційний номер 2020.02/0165).

ЛІТЕРАТУРА

- Археологічні пам'ятки Прикарпаття і Волині кам'яного віку (1981). К.: Наук. думка. 193 с.
- Береговая, Н. А. (1960). Палеолитические местонахождения СССР. *МИА, 81*, Москва-Ленинград. 216 с.
- Богущий, А., Волошин, П., Томенюк, О. (2021). *Лесовий покрив Волинської височини: стратиграфія, опорні розрізи, інженерно-геологічна характеристика*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка. 152 с.
- Богущий, А., Ланчонт, М., Томенюк, О., Ситник, О. (2012). Делювіально-соліфлюкційні процеси й проблеми перевідкладення і датування палеолітичних культурних горизонтів. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині, 16*, 55–64.
- Богущий, А., Томенюк, О. (2015). Рельєф Тернопільського палеолітичного осередку. *Леси і палеоліт Поділля: тези доповідей XIX українсько-польського семінару* (Тернопіль, 23–27 серпня 2015 р.). Львів, С. 16–18.
- Борисковский, П. И. (1953). Палеолит Украины. *МИА, 40*, Москва; Ленинград. 465 с.
- Ільчишин, В. В., Ковбаса, В. М. (2021). *Звіт про наукові археологічні дослідження (розвідки із шурфуванням) на території Зборівського району Тернопільської області у 2020 р.* Київ; Залізці. 36 с.
- Колос, М. (2014). Історія дослідження палеолітичних пам'яток Передкарпаття і Поділля: від 70-х років XIX ст. до Другої світової війни. *МДАПВ, 18*, 330–341.
- Пастернак, Я. (1961). *Археологія України*. Торонто. 783 с.
- Свинко, Й. М. (1979). Геоморфологічні райони. В Геренчук К. І. (ред.). *Природа Тернопільської області*. Львів: Вид-во Львів. ун-ту. С. 53–57.
- Ситник, О. (2000). *Середній палеоліт Поділля*. Львів. 369 с.
- Цись, П. М. (1962). *Геоморфологія УРСР*. Львів: Вид-во Львів. ун-ту. 224 с.
- Черныш, А. П. (1973). *Палеолит и мезолит Приднестровья*. Москва: Наука. 126 с.
- Bogucki, A., Tomeniuk, O., Sytnyk, O., Koropetskyi, R. (2020). Main problems of the research on the Palaeolithic of Halych-Dnister region (Ukraine). *Open Geosciences, 12*(1), 791–803. <http://doi.org/10.1515/geo-2020-0029>
- Fedorowicz, S., Łanczont, M., Mroczek, P., Bogucki, A., Standzikowski, K., Moska, P., Kusiak, J., Bluszcz, A. (2018). Luminescence dating of the Volochysk section – a key Podolian loess site (Ukraine). *Geological Quarterly, 62*(3), 729–744. <https://doi.org/10.7306/gq.1436>
- Fedorowicz, S., Łanczont, M., Bogucki, A., Kusiak, J., Mroczek, P., Adamiec, G., Bluszcz, A., Moska, P., Tracz, M. (2013). Loess-paleosol sequence at Korshiv (Ukraine): Chronology based on complementary and parallel dating (TL, OSL), and litho-pedosedimentary analyses. *Quaternary International, 296*, 117–130. <https://doi.org/10.1016/j.quaint.2012.06.001>
- Krukowski, S. (1939). Paleolit Polski. *Encyklopedia Polski IV, Cz. 1*. Kraków, 117 s.
- Kusiak, J., Łanczont, M., Bogucki, A. (2012). New exposure of loess deposits in Boyanychi (Ukraine) – results of thermoluminescence analyses. *Geochronometria, 39*(1), 84–100. <https://doi.org/10.2478/s13386-011-0054-1>
- Mortillet, A. (1909). L'industrie acheulene en Galicie. *L'Homme prehistorique, 8*. Paris, 21–24.

REFERENCES

- Arkheolohichni pam'iatky Prykarpattia i Volyni kam'ianoho viku* (1981). Kyiv: Nauk. dumka. 193 p. (in Ukrainian).
- Beregovaja, N. A. (1960). Paleoliticheskie mestonahozhdenija SSSR. *MIA, 81*, Moskva-Leningrad. 216 p. (in Russian).
- Bogucki, A., Voloshyn, P., & Tomeniuk, O. (2021). *Loess Cover of Volhynian Upland: stratigraphy, key sections, engineering geological characteristics*. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv. 152 p. (in Ukrainian).

- Bogucki, A., Łanczont, M., Tomeniuk, O., & Sytnyk, O. (2012). Delluvial-solifluctional processes and problems of redeposition and dating of Palaeolithic cultural horizons. *Materials and studies on archaeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 16, 55–64 (in Ukrainian).
- Bogucki, A., & Tomeniuk, O. (2015). The relief of the Ternopil Palaeolithic centre. In Conference Proceedings from the XIX Ukrainian-Polish seminar «Loess and Palaeolithic of Podillia» (Ternopil, 23–27 August, 2015) (pp. 16–18). (in Ukrainian).
- Boriskov'skij, P. I. (1953). Paleolit Ukrainy. *MIA*, 40, Moskva-Leningrad. 465 s. (in Russian).
- Ilchysyn, V. V., & Kovbasa, V. M. (2021). *Zvit pro naukovu arkeologichnu doslidzhennia (rozvidky iz shurfuvanniam) na terytorii Zborivskoho raionu Ternopil'skoi oblasti u 2020 r.* Kyiv-Zalitsi. 36 p. (in Ukrainian).
- Kolos, M. (2014). Istoriia doslidzhennia paleolitychnykh pam'iatok Peredkarpattia i Podillia: vid 70-kh rokiv XIX st. do Druhoi svitovoi viiny. *Materials and studies on archaeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 18, 330–341. (in Ukrainian).
- Pasternak, Ya. (1961). Archaeology of Ukraine. Toronto. 783 p. (in Ukrainian).
- Svynko, Y. M. (1979). Heomorfolohichni raiony. In Herenchuk K. I. (Ed.). *Pryroda Ternopil'skoi oblasti* (pp. 53–57). Lviv: Vyd-vo Lviv. un-tu. (in Ukrainian).
- Sytnyk, O. (2000). *Middle Palaeolithic of Podillia*. Lviv. 369 p. (in Ukrainian).
- Tsys', P. M. (1962). *Heomorfolohiia URSR*. Lviv: Vyd-vo Lviv. un-tu. 224 p. (in Ukrainian).
- Chernysh, A. P. (1973). *Paleolit i mezolit Pridnestrov'ja*. Moskva: Nauka. 126 p. (in Russian).
- Bogucki, A., Tomeniuk, O., Sytnyk, O., & Koropetskyi, R. (2020). Main problems of the research on the Palaeolithic of Halych-Dnister region (Ukraine). *Open Geosciences*, 12(1), 791–803. <http://doi.org/10.1515/geo-2020-0029>
- Fedorowicz, S., Łanczont, M., Mroczek, P., Bogucki, A., Standzikowski, K., Moska, P., Kusiak, J., & Bluszcz, A. (2018). Luminescence dating of the Volochysk section – a key Podolian loess site (Ukraine). *Geological Quarterly*, 62(3), 729–744. <https://doi.org/10.7306/gq.1436>
- Fedorowicz, S., Łanczont, M., Bogucki, A., Kusiak, J., Mroczek, P., Adamiec, G., Bluszcz, A., Moska, P., & Tracz, M. (2013). Loess-paleosol sequence at Korshiv (Ukraine): Chronology based on complementary and parallel dating (TL, OSL), and litho-pedosedimentary analyses. *Quaternary International*, 296, 117–130. <https://doi.org/10.1016/j.quaint.2012.06.001>
- Krukowski, S. (1939). Paleolit Polski. *Encyklopedia Polski*, IV(1). Kraków. 117 s.
- Kusiak, J., Łanczont, M., & Bogucki, A. (2012). New exposure of loess deposits in Boyanychi (Ukraine) – results of thermoluminescence analyses. *Geochronometria*, 39(1), 84–100. <https://doi.org/10.2478/s13386-011-0054-1>
- Mortillet, A. (1909). L'industrie acheulene en Galicie. *L'Homme prehistorique*, 8. Paris, 21–24.

Стаття: надійшла до редакції 02.11.2021
прийнята до друку 25.11.2021

CONTENTIOUS ISSUES OF PALAEOLITHIC OF CHYSTOPADY (PODOLLIAN UPLAND):
MIDDLE OR UPPER PALAEOLITHIC

Andriy BOGUCKI¹, Olena TOMENIUK^{1,2}, Ruslan KOROPETSKYI², Vasyl ILCHYSHYN³

¹ *Ivan Franko National University of Lviv,
P. Doroshenko Str., 41, 79007, Lviv, Ukraine,*

e-mail: andriy.bogucki@lnu.edu.ua, olena.tomeniuk@lnu.edu.ua

² *Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine,
Vynnychenko Str., 24, 79008, Lviv, Ukraine, e-mail: ruskor@ukr.net*

³ *Community organization «Zaliztsi Museum of Local Lore»,
Shevchenko Str., 51, 47234, Zaliztsi, Ukraine, e-mail: w_ilchyshyn@ukr.net*

The Ternopil Plateau is a large geomorphological region that occupies a significant part of the Podolian Upland. The issue of the occupation of this geographical area by Palaeolithic people remained little researched for a long time. Peculiarities of the relief and the geological structure of the territory indicated the prospectiveness of Palaeolithic finds in this part of the Podolian Upland. However, until recently, there was no information about the earliest occupation of this region. The first find, from which the scientific study of the sites of the Palaeolithic period on the territory of the central part of the Ternopil Plateau of the Podolian Upland began, was a large massive blade discovered in the 1880s in the vicinity of the village of Chystopady of Ternopil (former Zboriv) district, Ternopil region. The context in which it was found is unknown, which did not allow characterizing widely the history of the settlement of this region.

In 2020, near the village of Chystopady, in an abandoned loess quarry on the right bank of the Seret River, archaeologist Vasyl Ilchyshyn discovered a Palaeolithic blade, which is quite rare for this part of the Ternopil Plateau. The section of Quaternary sediments in which this blade was found is characterized in this article, an opinion about its geological age is expressed, and also some mismatch between geological (stratigraphic) and archaeological dating is emphasized. Unfortunately, there is no consensus on the find near Chystopady discovered in the 80s of the XIX century a massive retouched blade (or flake of elongated proportions) of an oval shape, which various researchers date from the Early to Late Palaeolithic. So, the puzzle of Chystopady is still not solved. We consider that the solution to this problem is possible by carrying out large-scale archaeological excavations and searching, in particular, for a full-fledged Palaeolithic site.

Key words: Palaeolithic, blade, loess-palaeosol sequences, Dubno fossil soil, solifluction, Podolian Upland.